

DENGE, TABİAT VE DIRANAS

Ahmet Duran Arslan

- 1973 yılında TRT’de yayınlanan ve sunuculuğunu Ahmet Oktay’ın yaptığı “Edebiyat Dünyası” adlı programa verdiği demeçte, “Âdeta benim bütün şiirlerimin üstüne ‘Fahriye Abla’nın gölgesi sindi.” der Dıranas. Şair, mizahi bir şiir olarak kaleme aldığı ve uzun süre yayımlamaktan çekindiği bu şiirin yarattığı ilgi ve heyecan karşısında hayrete düşer. Şüphesiz ki onun ustalık eserlerinden biri değildir “Fahriye Abla”. Dıranas deyince akla ilk gelen diğer iki şiir de genellikle “Serenad” ve “Olvido” olur. Oysa şairin -pek göz önünde olmasa da- “Kar”, “Ağrı” ve “Köpük” gibi estetik açıdan güçlü daha birçok şiiri vardır. Bu nedenle, bir sanatkarı değerlendirirken sadece bazı epistemik çevrelerin çizdiği sınırlarla yetinmemek, verili bilgilerin ötesine geçmek gerekir. Çünkü sanatta sınır ihlali şarttır!

Dıranas’ın poetikası söz konusu olduğunda ise iki figür hemen dikkat çeker: “denge” ve “tabiat”. Elbette bu ikisi birbirinden bağımsız değil, birbirine içkin vaziyettedir. Öncelikle şair estetik ile denge arasında kuvvetli bir bağ kurar ve dengenin bir eserin kalıcılığına tesir eden mühim bir mesele olduğuna inanır. Mesela, öz-biçim tartışmalarında ne özcüdür ne biçimci: “Biçim ile özü aslında birbirinden ayırmak mümkün değildir. Biçim bir disiplindir. Kelimeler bazen sel gibi akar. Bunun önüne barajı çeken şey, sanatta -bilhassa söz sanatında, şiirde- biçim[dir].” (TRT, 1973) Şair konuyu açarken özgün bir benzetmeden yararlanır: “Bir gemi enginlere gidecek. Her sanatkar bir çeşit sonsuzluk hayal eder, düşler biliyorsunuz. Bu [enginlerdeki] dalgalara dayanacak bir gemi lazım. Bu gemiyi biraz da biçim olarak görmekteyim ben. Özler onun içine yükler gibi konacaktır. Dayanaksız bir gemi yaparsanız içini en kıymetli fikirlerle, duygularla da doldursanız zaman içinde yıpranır gider.” (TRT, 1973) Dıranas, sanatta tarafgirlikten ve aşırılıklardan yana değildir. Bu yüzden denge ile dil ekonomisi arasında da bir ilişki kurar ve şöyle der: “Kelimeden eko-

nomi, şiirin esas gizlerinden biridir.” Edebiyatta belki sonsuz ifade şekli vardır ya da bir başka deyişle, “dilde sözün pasaportu yoktur.” (Akar, 2019: 157) Bu yüzden Dıranas, şiirsel derinlik ve yoğunluğa ulaşabilmek için bir çeşit “denge ustası” olmak gerektiğini ima eder.

Şairin dengeyi en saf hâliyle gördüğü yer ise tabiattır. Doğal dengenin meskeni olan tabiat, Dıranas şiirini besleyen temel arklar arasındadır. Şair, ancak burada kendini dinleme/bulma imkânını yakalar. Konuya ilişkin olarak “Bahar Bayramı” yazısında şöyle der: “Bahar, nedense bana büyük yalnızlıkların, o bir çeşit kendi kendini bulmak demek olan iç âlemi ile baş başa kalmanın, başını alıp dağlara kaçmanın, garip bitkilerin dilinden anlamının, sularla, ağaçlarla kaynaşmanın [...] ve nihayet, bu dünyada biz insanlardan başkaca, ağaçlar, sular, taşlar, topraklar, kurtlar, papatyalar, köstebekler ve daha neler neler bulunduğunu kavramanın zamanı olduğunu düşündürür.” (2000: 71) Kendini tabiat ve unsurlarının üstünde gören, tarih boyunca -hâkimiyet ve hegemonya arzusuyla- doğal dengeye kasteden “egoist insan” a bir içinelemezle kapanan bu pasajda şair, tabiatın öz suyu niteliğindeki “bahar” a methiyeler düzer. “Panteist bir telakki”yle (2003: 58) yenilenme, arınma için tabiatın koyununu işaret ederek bahsi geçen “büyük yalnızlıklar” a ancak burada ulaşılabilirliğini ima eder. Edebî ve estetik açıdan velut imkânlar barındıran gönüllü yalnızlıklardır bunlar. Dolayısıyla şair için tabiat, şiirsel özleri besleyen ana kaynak konumundadır. Ayrıca sanatçının sadece şair kimliğiyle değil, ressam kimliğiyle de dikkat kesildiği bir kavramdır tabiat. Muhtelif resim ve desenleri olan, evinde önemli resim koleksiyonları bulunan sanatçı, “ressam için en büyük malzemeyi tabiat olarak görmektedir. Yalnız bu öyle kolay bir malzeme değildir. Çünkü tabiat yalnızca sunandır. Ressamlar, tıpkı bir tarla işçisi gibi tabiatı ve manzarayı işlemelidirler. Kendi kişiliklerini ve ruhlarını yaptıkları resimlerde göstermelidirler.” (2013: 326) Ölüm korkusu ve yaşama arzusunu merkeze alan “Biraz Daha” şiiri bu bağlamda dikkat çekicidir:

*Yaşlandım; güneşim batıyor. Gece
Yaklaşmada sinsî, sessiz ve sonsuz.
Biliyorum; her şeysiz, sessiz, bensiz
Yiteceğim, karanlıklar içinde.*

[...]

Biraz daha gök, biraz daha deniz. (Dıranas, 2015: 158)

İnsanın en büyük ontolojik endişelerinden biri olan yaşam-ölüm karşıtlığı, şiirde tabiata ait iki önemli unsurla dile getirilir: güneş ve gece. Güneş en başta ışığın, varlığın, mevcudiyetin; gece ise karanlığın, yitikliğin, yok oluşun simgesidir. “Biraz daha gök, biraz daha deniz” dizesi ise yaşama arzusunun ya da daha geniş anlamıyla sonsuzluk talebinin naif ve estetik bir portresi mahiyetindedir. Bu portrenin odağında “gök” ve “deniz” ile yine tabiat yer alır. Bu bağlamda, “Şehrin Üstünden Geçen Bulutlar” şiirindeki şu dizeler de görülmeye değerdir:

*Biz de hafif olsaydık bir rüzgârdan,
Yer alsaydık şu bulut kervanında,
Güzel'e ve Yeni'ye doğru koşan
Bu sonrasız gidişin bir yanında;*

*Dağlara, denizlere, ovalara
Uzansaydık yağarak iplik iplik,
Tohumları susamış tarlalara
Bahar, gölge ve yağmur götürseydik. (Dıranas, 2015: 82)*

“Güzel'e ve Yeni'ye doğru koş[mak]” ifadesi, sanatın ezeli ve ebedî gayesi konumundaki “güzellik ve yenilik arayışı”na tekabül eder. Sanatsal kalıcılık/ölüm-süzlük fikri ise “sonrasız gidiş” ile temsil edilir. Şiir öznesi tabiatla bütünleşerek sonsuzluğa erme arzusu içindedir. Bu yüzden tabiri caizse “doğanın çocukları”nı kıskanıp onlarla kardeş ya da en azından arkadaş olmak ister. Rüzgâr gibi hafifçe esmeyi, bulutlar gibi kalabalıkça dolaşmayı, yağmur gibi dağlara, denizlere, ovalara iplik iplik yağmayı, kurak ve kavruk tarlalara su ve serinlik götürmeyi diler. Tabiat-sonsuzluk/özgürlük ilişkisi anlamında, şairin “Denizi Özleyen Çocuklar” şiirindeki şu pasaj da dikkat çekicidir:

*Bu bahar toplayınca son güllerimizi,
Coşalım, coşalım, coşalım! Ve rüzgâr
Gibi denize doğru koşalım, çocuklar!
Umut en güzeliyse dünyalarımızın
Sen cennetine değin rüyalarımızın
Şahlanan bir at gibi sürelim denizi... (Dıranas, 2015: 81)*

İstikamet bellidir: “Denize doğru!” Baharı gül toplayarak yolcu edip yaza kucak açma vaktidir. Yetişkinlerin kaybettiği coşku, çocuklarla yeniden aranır. Rüzgârı arkasına alıp şahlanan bir at gibi denizi sürmek, özgün bir vect imgesidir. Bununla birlikte, şairin birçok şiirinde duygular ile mevsimler arasında bir korelasyon kurulduğu da söylenebilir. Bu noktada akıllara hemen “Serenad” şiirindeki şu dizeler gelir: “Geldim işte mevsim gibi kapına / Gözlerimde bulut, saçlarımda çiğ.” (Dıranas, 2015: 22) Ve elbette “Sonbahar” şiirindeki şu dizeler: “Artık solan kırlarda yaprakla örtüleceğiz / Ağlayan bir göz gibi gök dökcek ruhumuza / Serin gözyaşlarını bulutlardan damla damla / Ve gönül yalnızlığın dolacak hüznüyle, sessiz.” (Dıranas, 2015: 57)

Dıranas'ın şiirine özgünlük katan unsurlardan biri olan alışılmamış bağdaştırmaların temelinde de yine tabiat yatar. Şairin “Kar” şiirindeki “Kardır yağın üstümüze gecedden / Yağmurlu, karanlık bir düşünceden” (Dıranas, 2015: 59) dizeleri; “Ağrı” şiirindeki “Gökyüzüne doğru yürüyen yeryüzü / Barıştıran sınır geceyle gündüzü” (Dıranas, 2015: 100) dizeleri; “Olvido” şiirindeki “Bir el çıkarmaya başlar bohçamızdan / Lavanta çiçeği kokan kederleri / Hoyratır bu akşamüstleri daima” (Dıranas, 2015: 40) dizeleri; “Ben ve O” şiirindeki “Bilirsin, hangi güzel kıyıya gider / Senden esen rüzgârla bu esrik gemi” (Dıranas, 2015: 25) dizeleri; “1939” şiirindeki “Puslu havayı sever kurt / Kapla-

makta gökyüzünü / Kurşundan ağır bir bulut” (Dıranas, 2015: 124) dizeleri ve son olarak “Dağlara” şiirindeki “Gebe kalırsın her tutup öpüşümde” (Dıranas, 2015: 93) dizesi bu anlamda örnek gösterilebilir.

Sözün özü Dıranas, şiirde itibarın öz ve biçim arasında kurulacak hassas terazide saklı olduğuna inanan bir denge ustasıdır. Ona göre biçimler, sel gibi akan kelimelerin önüne çekilerek onların afete dönüşmesini engelleyen barajlardır. Yine bir başka benzetmeyle biçimler, engin denizlerde mürettebatı dalgaların hışmından koruyan gemilerdir. Şair, öz ve biçim arasındaki bu hassas dengeyi kurabilmek için ise bakışlarını tabiata yöneltir; çünkü doğal dengenin sanat açısından dirimsel bir güce sahip olduğuna inanır. Gönüllü yalnızlığını deneyimlemek üzere sığındığı tabiatta, “kendini bilme”ye gayret eder. Burada, bir insan olarak kendi sınırlılığını, acizliğini ve belki de en önemlisi tabiatın, muhtelif unsurları ve türlü renkleriyle bir uyum içindeki akışını, işleyişini fark eder. Elbette bu farkındalığı kazanmasında ressam kimliğinin de etkisi büyüktür. Sözün özü şair, tabiatta ve ona içkin vaziyetteki doğal dengede bulur asıl şiirselliği!

Kaynaklar

Akar, Ali, *Düşünen Türkçe*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2019.

Dıranas, Ahmet Muhip, *Yazılar*, Haz.: Münire Dıranas, YKY, İstanbul 2000.

Dıranas, Ahmet Muhip, *Şiirler*, Everest Yay., İstanbul 2015.

Miyasoğlu, Mustafa, “Ahmet Muhip Dıranas’ın Sanatçı Portesi”, *Ahmet Muhip Dıranas*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2013, s. 45-65.

Oktay, Ahmet, “Edebiyat Dünyası”, TRT, Ankara 1973. <https://www.trtarsiv.com/program/edebiyat-dunyasi/edebiyat-dunyasi-ahmet-muhip-diranas-122051>

Top, Hülya, “Ressam Şair: Ahmet Muhip Dıranas”, *Ahmet Muhip Dıranas*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2013, s. 303-331.